

DE ACELAȘI AUTOR

Călătorie în lumea formelor, Meridiane, 1974

Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, Univers, 1980

Francesco Guardi, Meridiane, 1981

Ochiul și lucrurile, Meridiane, 1986

Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului, Cartea Românească, 1988

Jurnalul de la Tescani, Humanitas, 1993

Limba păsărilor, Humanitas, 1994

Chipuri și măști ale tranziției, Humanitas, 1996

Eliten – Ost und West, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001

Despre îngerii, Humanitas, 2003

Obscenitatea publică, Humanitas, 2004

Comediile la porțile Orientului, Humanitas, 2005

Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri, Humanitas, 2006

Note, stări, zile, Humanitas, 2010

Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011

Față către față. Întâlniri și portrete, Humanitas, 2011

Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste, Humanitas, 2012

Din vorbă-n vorbă. 23 de ani de întrebări și răspunsuri, Humanitas, 2013

O idee care ne sucește mințile (coautori Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, 2014

Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2015

Neliniști vechi și noi, Humanitas, 2016

Andrei Plesu

*Despre inimă
și alte eseuri*

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Nota autorului</i>	5
Despre inimă	9
Despre bătrânețe	61
Despre prostie	93
Despre problema răului	119
<i>Câteva propuneri de lectură</i>	151

DESPRE INIMĂ

Respect pentru oameni și cărți

Versiune revizuită a unor conferințe ținute în toamna anului 2006 la Poiana Brașov (în deschiderea Congresului Național de Cardiologie, 23–28 septembrie), la București (Conferințele Teatrului Național, 26 octombrie) și la Timișoara (Conferințele Microsoft, 8 decembrie).

De multe ori, „inima“ este înțeleasă ca un echivalent al „sufletului“. Pino (Ion Caramitru) însuși pare să fi avut în minte, când m-a invitat, generos, să țin conferința de azi, această echivalență. Or ceea ce vreau să dovedesc e că, dimpotrivă, inima este *altceva*, și mai mult, decât sufletul. Sufletul e-o temă promițătoare, seducătoare și, într-un fel sau altul, obosită. Se vorbește foarte mult, în viața curentă, despre suflet. Sufletul a devenit o instanță atât de nobilă, atât de fermecătoare, încât nu există om să nu-l invoce într-un moment sau altul. Despre inimă se vorbește de asemenea cu tandrețe, când nu se vorbește cu oarecare panică, pentru că există în general două accepțiuni curente ale termenului. Simțul comun se raportează la inimă, cu trimitere fie la *inima clinică*, inima pe care-o descoperim Tânăr și care, de obicei, ne provoacă sfârșitul, fie la *inima romantică*, inima care este sediul amorului și-al altor câtorva „trăiri“ sufletești, mai mult sau mai puțin patetice (care, până la urmă, te pot duce tot la spital...).

Între acești doi poli pare să se miște viața noastră: inima romantică, inima afectelor, a emoțiilor, a febrilității sentimentale, și inima clinică, radicală, drastică, fatală. Există și o temă colaterală a simțului comun, apropos de inimă. Se vorbește mereu despre binomul *inimă – minte*. Inima este organul cu care *îți pasă* de lucruri, cu care reacționezi mai mult sau mai puțin sentimental la ceea ce este în jurul tău, în vreme ce mintea e ceva cu care faci ordine, cu care sistematizezi, cu care faci calcule *reci*. Inima e flacără mereu activă a *emoțiilor* noastre, mintea e responsabilă cu *judecățile*. Disjuncția aceasta e, totuși, o sistematizare pripită, un poncif. „Mintea“ nu e sediul absolut al intelectului și, pe de altă parte, e fals să pretindem că mintea e structuralmente străină de componenta afectivității. Orice idee are patosul ei, orice convinsie are vigoarea ei, atașamentul ei emotiv. Uneori, oamenii cu idei sunt mai isterici decât oamenii care n-au *decât* sentimente. La rândul lor, sentimentele pot fi și ele coerent „articulate“, capabile să exprime dincolo de geamăt și lacrimi... (În definitiv, centrele emotivității sunt pe scoarță, în creier.) Cu toate acestea, falsa dihotomie „minte–inimă“, falsă ca mai toate dihotomiile, are o îndelungă tradiție filozofică. Ca să dau un exemplu negativ – nu știu de ce, dar de câte ori caut exemple negative în istoria filozofiei

le găsesc în filozofia anglo-saxonă –, filozofia morală britanică din secolul XVIII își pune întrebări de tipul acesta: morala se bzuie, oare, pe sentimente, sau pe rațiune? Păi se bzuie pe amândouă, îți vine să răspunzi, într-o primă instanță, pentru că există decizii când preponderent afective, când preponderent raționale, dar, în metabolismul unui om viu, lucrurile se suprapun.

Vom încerca să ieșim din prizonieratul simțului comun și să vorbim despre inimă într-un context mai larg. O să vedem că există și altceva decât inimă clinică și inimă romantică. Există cel puțin încă două trepte care merită atenția noastră. Dar, până la ele, aş mai rămâne, câteva clipe, în preajma variantelor deja menționate. Intenția mea nu e să fiu original. Fac, doar, anamneză. Recuperez, rapid, o tradiție străveche. Nu idei insolite vreau să legez, ci idei uitate. Adică idei la care nu ne mai gândim, despre care nu mai vorbim, ceea ce, într-un sens, face parte din patologia vieții moderne.

Două vorbe încă despre *inima clinică*. E un subiect asupra căruia vorbesc, ca să zic aşa, cu o competență crescândă. Până într-atât, încât, cu puțin noroc, aş reuși, cred, să păcălesc, la o primă întâlnire, lumea, parodiind – să mă ierte medicii din sală – scenariul curent al dialogului dintre medicul cardiolog și

pacientul cardiac și hipertensiv. Știu ce trebuie să fac. Întâi și-nțai, îi voi spune bolnavului (mai ales dacă arată ca mine) ceva de genul: „A, nu se poate, trebuie să mai slăbiți!“. E un început aproape obigatoriu. Următoarele îndemnuri sună așa: „Faceți mișcare, trebuie să faceți cât mai multă mișcare!“ și „Mâncăți verdeață, multă verdeață!“. Apoi, omul e trimis să-și facă analize, ca să aflăm dacă hipertensiunea are o cauză organică sau nu. Dacă n-are o cauză organică, atunci medicina devine metafizică, fiindcă tensiunea fără substrat organic se numește tensiune... esențială. Dacă e vorba de-o tensiune esențială, testăm un tratament adecvat. Oricum, se impune un diuretic, un hipotensor și un beta-blocant. Bine dozate, lucrurile astăzi ameliorează situația. Nu-i aș că aș putea deschide fără probleme un cabinet medical de specialitate? Îmi cer scuze pentru acest mic abuz caricatural. E o benignă răzbunare pentru experiențele prin care am trecut. Uneori, îmi venea să le spun celor care îmi reproșau gabaritul: „Dar, domnule doctor, eu sunt Bran, nu sunt Stan! Să înțeleg că dumneavoastră nu tratați decât slăbănoși!“ Mă grăbesc, totuși, să-mi declar simpatia și respectul pentru medici, nu numai pentru că și tatăl meu era medic, ci și pentru că e vorba de o meserie dramatică. Te ocupi, tot timpul, de diformități. Medicul are

o condiție profesională exasperantă. Prin formație, el percep lumea din jur ca pe un conglomerat de „simptome“. Se vede încurajat de bolnavi. Și asta e valabil și pentru generaliștii obișnuiți, dar și pentru psihiatri. Mă gândesc, uneori, la bietul Freud, care, probabil, cum vedea un copil privind tandru spre maică-sa, anticipa incestul. Până la urmă, o asemenea perspectivă te marchează. Ochiul medicului e, inevitabil, un ochi „patologizant“. M-am izbit, la un moment dat, de această „deformare profesională“: eram pe stradă și m-am întâlnit cu un doctor cu care nu mă cunoșteam (încă), dar care, cum m-a văzut, a ținut să-mi spună: „Pe mâna mea ajungi!“ De-atunci, merg adesea prin oraș cu o conștiință de pacient, de personaj „internabil“ (mai ales că, așa cum s-a dovedit ulterior, domnul doctor avusese dreptate).

Organismul sănătos, inima sănătoasă sunt însă altceva decât „materia“ de care se ocupă medicina. Medicina se ocupă de inima bolnavă, de organismul șubrezit, degenerescență, degradat. Iar un organism defect alunecă spre statutul de „mecanism“. Începe să semene a sculă, a „dispozitiv“: se strică, are nevoie de îngrijiri, de reparații, de reajustări. Redusă la dimensiunea ei mecanică, inima devine o simplă pompă, un mușchi care trebuie întreținut, exersat. „Vitalitatea“ naturală e înlocuită cu obsesia de a fi „fit“, adică

de a-ți grădinări maniacal „normalitatea“. Miracolul tăcut al vieții firești dispără. Nu mai ai o inimă deplină, ci un angrenaj dereglat. Boala e-o formă de *volubilitate* spontană și incontinentă a corpului. Brusc, „auzi“ lucruri pe care, în mod normal, nu le-auzi. Cu alte cuvinte, inima clinică este *o minus inimă*, ceea ce înseamnă că, pentru a rămâne funcțională, ea are nevoie de susținere suplimentară. O recomandare la modă e joggingul. Din punctul meu de vedere, e o invenție ridicolă, pe care n-o s-o pun în practică niciodată. Știrea că faimosul teoretician al joggingului, dl Jim Fixx, a murit la 52 de ani făcând jogging, a fost, de aceea, pentru mine (sper să mă ierte Domnul), o victorie personală. Cardiologia beneficiază acum, din fericire, și de sofisticate soluții electrice, electronice, chirurgicale. La limită, inima, ca orice „piesă“ stricată, poate fi înlocuită: o iei în mâna, o pui deoparte și, dacă nu se poate repară cu unul sau mai multe bypassuri, o schimbi cu una mai bună... Cineva a observat că, într-un anumit sens, „transplantul cardiac a fost inventat de sfinti“. Într-o rugăciune către Iisus a Caterinei da Siena (o figură impozantă a misticii de secol XIV) citim: „Aș vrea să iei de la mine inima mea și, în locul inimii mele, să pui inima ta“. Avem aici un soi de preistorie a transplantului (realizat, la propriu, în secolul trecut,

de un domn pe care nu întâmplător îl chema *Christiaan Barnard!*), dar și o preistorie a cultului inimii (*Sacré-Cœur...*), ca receptacul al iubirii lui Hristos, Cel care trebuie „adus înăuntru“, preluat, asumat.

Inima mecanică, inima-pompă, cea care ne crează probleme, își are și ea eroul ei: un mare medic din secolul al XVII-lea european, William Harvey. E omul care a descoperit „circulația săngelui“. A scris despre asta o carte, în 1616, în care vorbea despre inimă ca fiind centrul care „organizează“ mișcarea săngelui în corp și descria fazele și traseele acestei mișcări. Cartea îi era dedicată regelui Angliei și, în dedicație, se vorbea despre inimă ca despre „Prințul împărăției trupești“. Inima este, aşadar, pentru corpul în care se află, ceea ce este regele pentru regatul său. Asupra acestei teme vom reveni. E o temă universală. Și Kabbala vorbește despre inimă ca despre un „rege în război“. E adevarat: inima clinică are, uneori, și datele unui monarh capricios, și pe cele ale unui războinic nemilos. E de observat însă că Harvey, studiind „mecanica“ inimii, se aliniază epocii sale. Și Descartes, și La Mettrie vorbeau, de pildă, despre animale, și despre ființă „animată“ în general, ca despre un angrenaj de tip mecanic. Să reținem, deocamdată, că atunci când angrenajul o ia razna, când „pompa“ nu mai funcționează, inima devine –

cum spun statisticile contemporane – *the number one killer*. Inima clinică se asociază, aşadar, spontan, cu ideea de moarte. Ne apropiem, deci, de o altă tonalitate a dezbatelii.

Trecem, acum, la *inima romantică*, inima afectelor. Aici vom avea de a face cu lucruri mai puțin sumbre, dar și mai puțin precise. Inima romantică e sediul stărilor *difuze* ale sufletului. De câte ori vrei să spui ceva greu de exprimat, te referi la inimă. Când nu poți defini clar ce simți, pretinzi că „inima-ți spune ceva“. Avem și: „mă doare inima să văd că...“, „îmi tresaltă inima de bucurie“, „fă cum te lasă inima“. De altfel, limba română este, și în această privință, foarte bogată. E „o mare româncă“ – asta ca să fiu în tonul unor emisiuni patriotice oferite, zelos, de unele televiziuni... Vorbim de „inimă grea“, adică de spațiul presentimentelor apăsătoare, al presentimentului tenebros, vorbim de „inimă rea“ („a muri de inimă rea“, adică de prea mult chin interior), vorbim de „inimă bună“, de „inimă mare“ (asta înseamnă cuvântul „mărinimie“), vorbim de „inimă albastră“, varianta autohtonă a bluesului de la New Orleans, vorbim de „inimă îndoită“ (un simptom al indeciziei), vorbim de „inimă rece“, „inimă de piatră“, „inimă deschisă“. Spunem despre câte cineva – și e un compliment – că e un om „inimos“. Aș observa, în

treacăt, că, în limba noastră, capul nu se bucură de un regim adjetival la fel de favorabil... Dacă spui despre cineva că e „căpos“, nu-i un compliment, dar și în rest „ornamentica“ obișnuită a capului e mai degrabă defavorizantă: „cap de lemn“, „cap pătrat“, „cap mare“ și așa mai departe; tradiția noastră folclorică pare să contemple capul cu oarecare rezerve... Chiar și în expresii flatante (când spui despre un „băiat deștept“ că e „un cap“) formularea are ceva nelinișitor. Dacă ești, preponderent, „cap“, nu ești chiar „întreg“: suferi de un fel de (nobilă) hipertrofie, adică de o infirmitate, de un exces, monoton, al cerebralității. Cu inima însă, stăm bine. Acolo nu scleroza (mineralizarea), în-căpățânarea e riscul, ci, dimpotrivă, destructurarea umedă, fluiditatea necontrolabilă. Oricum, „inima“ e mai aproape de „viață“ decât „capul“. Jean-Jacques Rousseau: „A există înseamnă, întâi și-ntâi, *sentir*, a simți“, iar locul simțăminteelor, al pasiunilor, locul care beneficiază de prestigiul emotivității e inima. Dar, tocmai de aceea, inima e și „sediul“ tuturor derivelor sentimentale, al „sentimentalismului“. N-aș vrea să credeți că sunt o fire acră, că nu pricep ce rol au emoțiile și sentimentele în viața fiecărui dintre noi. Dar mă irită abuzul lăcrămos, trecerea de la „romantic“ la „romantios“, inima luată ca refugiu subînțeles împotriva rațiunii